

Marcin Kożuszek¹

Pod merytoryczną opieką mjr. dr. Ireneusza Cioska

ROLA PSYCHOLOGII W DZIAŁALNOŚCI SŁUŻB MUNDUROWYCH

Abstrakt: Artykuł prezentuje możliwości wykorzystania dorobku psychologii w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. Zawiera charakterystykę głównych obszarów pracy psychologów w służbach mundurowych. W końcowej części referatu autor przedstawia wielorakie możliwości praktycznego wykorzystania psychologii w ustawowej działalności instytucji bezpieczeństwa narodowego na przykładzie wybranych formacji: Policji, Służby Więziennej oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Słowa kluczowe: Psychologia stosowana, służby mundurowe, bezpieczeństwo personalne

WSTĘP

Bezpieczeństwo, jako dziedzina interdyscyplinarna, czerpie źródła swej wiedzy z dorobku wielu różnorodnych nauk, w tym z obszaru nauk psychologicznych. Wszelkiego rodzaju organy i służby działające na rzecz bezpieczeństwa narodowego w prowadzonych czynnościach korzystają z zatrudnionych przez siebie psychologów, którzy wykonują liczne zadania, w zależności od charakteru pracy danej instytucji. Nieustanny rozwój wiedzy psychologicznej powoduje stałe rozszerzanie możliwości jej zastosowania w praktyce funkcjonowania służb mundurowych. Jednakże, aby wprowadzenie w życie nowych metod działania było możliwe, konieczne jest nowelizowanie, bądź tworzenie odrębnych regulacji prawnych z zakresu zasad funkcjonowania instytucji bezpieczeństwa.

Psychologia, którą P. Zimbardo definiuje jako *naukowe badanie zachowania organizmów; (...) naukę, która pozwala ustalić co porusza ludźmi i jak funkcjonuje ich psychika*², jest istotnym elementem analizy osobowości człowieka w kontekście możliwości jego oddziaływania na bezpieczeństwo, zarówno indywidualne, jak i społeczne. Człowiek, jako przedmiot zainteresowania psychologii, w procesie bezpieczeństwa może być uznawany za postać pozytywną (osoba, która kreuje bezpieczeństwo) lub negatywną (osoba, która stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa). W obu przedstawionych powyżej przypadkach możliwe jest wykorzystanie narzędzi psychologicznych w celu poznania cech osobowościowych oraz zdiagnozowania ewentualnych zaburzeń stanu psychicznego osoby badanej. Skutecznie przeprowadzone działania psychologiczne pozwalają służbom na dobór metod postępowania wobec osoby pozostającej w kręgu ich zainteresowania.

¹ Marcin Kożuszek – student II roku studiów II stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu.

² P. Zimbardo, F. Ruch, *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 12.

1. OBSZARY WYKORZYSTYWANIA PSYCHOLOGII PRZEZ SŁUŻBY MUNDUROWE

Służby mundurowe działające w obszarze bezpieczeństwa narodowego w celu zwiększenia efektywności swej pracy powszechnie wykorzystują wiedzę z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, w tym psychologii. Niekiedy dzieje się tak nawet w przypadku, gdy funkcjonariusze nie posiadają szczegółowej znajomości stosowanych przez siebie metod i mechanizmów. Analogicznie, również w życiu prywatnym, w prostych kontaktach interpersonalnych nieczęsto zdarza się szczegółowe analizowanie psychologicznych aspektów naszego postępowania, mimo stosowania różnych form oddziaływania międzyludzkiego.

Z odmienną sytuacją mamy do czynienia w sytuacji, w której służby zatrudniają wykwalifikowanych psychologów w celu przeprowadzenia konkretnych czynności z wykorzystaniem zaawansowanych metod (badań) psychologicznych. Z uwagi na odmienny charakter funkcjonowania poszczególnych formacji, każda z nich wypracowała własne zasady pracy psychologów, dostosowane do potrzeb danej instytucji. Jednakże dokonana przez autora analiza praktyki stosowania wiedzy psychologicznej w działalności służb mundurowych pozwoliła na stworzenie ogólnego podziału, który można zaobserwować we wszystkich formacjach. Wynika z niego, że korzystają one z pracy psychologów w trzech głównych obszarach:

- w zakresie prowadzenia postępowania rekrutacyjnego;
- w procesie udzielania wsparcia psychologicznego funkcjonariuszom;
- w celu wykonywania zadań ustawowych danej służby.

Psychologowie zatrudnieni w służbach podzieleni są na zespoły zadaniowe specjalizujące się w jednym z wymienionych wyżej obszarów pracy. Są etatowymi pracownikami służb – zarówno funkcjonariuszami, jak i pracownikami cywilnymi. Należy jednak podkreślić, że pracownicy cywilni mogą być angażowani jedynie do zadań z zakresu rekrutacji oraz udzielania wsparcia psychologicznego, zaś psychologowie wykonujący zadania ustawowe danej służby muszą być jej funkcjonariuszami.

1.1. Psychologia w postępowaniu rekrutacyjnym

Analiza aktów normatywnych regulujących proces postępowania rekrutacyjnego do służb mundurowych wskazuje jednoznacznie, że mimo różnic spowodowanych odmiennym profilem wymagań stawianych przez poszczególne formacje, na badanie psychologiczne składają się zawsze dwa elementy: rozmowa z psychologiem oraz testy psychologiczne. Stanowią one podstawowy, obligatoryjny etap procedury przyjęcia do takich formacji, jak:

- Siły Zbrojne RP;
- Policja;
- Straż Graniczna;
- Służba Więzienna;
- Służba Celna;
- Inspekcja Transportu Drogowego;
- Państwowa Straż Pożarna;
- Biuro Ochrony Rządu;
- niektóre instytucje zabezpieczające³.

---

³ M. Paździor, B. Szmulik (red.), *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2012.

Negatywne wyniki badań psychologicznych w wyżej wymienionych formacjach są jednoznacznie z przerwaniem postępowania rekrutacyjnego, co skutkuje uniemożliwieniem kandydatowi przyjęcia do służby.

Pierwszym elementem dwuetapowych badań przeprowadzanych przez wykwalifikowanych psychologów jest wypełnienie arkuszy testowych, będących narzędziem diagnostycznym, pozwalającym na ustalenie predyspozycji kandydata do służby. Wynik badania pozwala określić stopień jego odporności na stres, dojrzałości emocjonalnej, zachowania społeczne oraz postawę w pracy. Ponadto sprawdzane są takie obszary, jak: pamięć i spostrzeganie, odporność na trudne sytuacje zawodowe, dokładność i staranność wykonywania zadań⁴.

Drugim etapem badań jest rozmowa z psychologiem, na którą składają się dwa elementy:

1. Omówienie wypełnionych arkuszy diagnostycznych z psychologiem.
2. Przeprowadzenie wywiadu psychologicznego.

Podstawowym zadaniem rozmowy z kandydatem jest poznanie i ocena charakterystyki jego zachowania w sytuacji bezpośredniego kontaktu (w interakcji) z psychologiem. Daje to możliwość weryfikacji informacji zawartych w wypełnionych wcześniej arkuszach oraz dokonania charakterystyki predyspozycji psychologicznych kandydata w kontekście jego dopasowania do wymagań stawianych przez daną formację. Podstawą do kontynuowania rekrutacji jest wystawienie przez psychologa pozytywnej opinii o osobie ubiegającej się o przyjęcie do służby. Sporządzony dokument powinien zawierać ogólną charakterystykę kandydata, jak również rekomendacje na temat obszaru pracy, do jakiej powinien zostać on skierowany, by efektywniej wykorzystywane były jego predyspozycje.

Znacznie szersze zastosowanie psychologii w drodze przyjęcia do służby dopuszczają Straż Graniczna oraz służby specjalne⁵. Jednym z etapów postępowania rekrutacyjnego do tych formacji, poza omawianymi powyżej badaniami psychologicznymi, jest przeprowadzenie badania psychofizjologicznego (badania wariografem), pozwalającego na bardziej wnikliwe poznanie osobowości kandydata do służby. Ta zaawansowana metoda wykrywania i rejestrowania fizjologicznych reakcji organizmu (ciśnienia tętniczego, oddechu, przewodnictwa elektrycznego skóry, potliwości oraz temperatury ciała) ma na celu ustalenie szczerości kandydata w trakcie wcześniej przeprowadzonych etapów rekrutacji. Warto zaznaczyć, że niektóre służby mundurowe (np. Policja) dopuszczają możliwość przeprowadzania badań psychofizjologicznych na własnych funkcjonariuszach, w celu ustalenia ich ewentualnych związków z czynami przestępczymi oraz stwierdzenia zdolności do pełnienia obowiązków na określonych stanowiskach⁶.

Badania psychologiczne posiadają szeroki wachlarz możliwości zastosowania w celu naboru kandydatów, lub doboru wewnętrznego w danej formacji. Pozwalają na poznanie osobowości osoby badanej i jej zdolności do pełnienia służby. Możliwość wczesnego wykrycia u kandydata cech niepożądanych w pracy przyczynia się do wyeliminowania ze służby osób, które mogłyby w trakcie pełnienia obowiązków stworzyć zagrożenie dla siebie lub otoczenia. Mimo wielu pozytywnych aspektów badań psychologicz-

⁴ Zarządzenie nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 kwietnia 2007 r. w sprawie przeprowadzenia w Policji badań psychofizjologicznych, psychologicznych oraz testu sprawności fizycznej, o których mowa w art. 35a ustawy o Policji.

⁵ Tj. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu, Służba Wywiadu Wojskowego, Służba Kontrwywiadu Wojskowego oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne.

⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie trybu i warunków ustalania zdolności fizycznej i psychicznej policjantów do służby na określonych stanowiskach lub w określonych komórkach organizacyjnych jednostek Policji (Dz.U. 2007 nr 62 poz. 423).

nych przeprowadzanych w procesie naboru do służby, budzą one nieustanne kontrowersje z powodu potencjalnego subiektywizmu, jaki może mieć miejsce w czasie oceny kandydata. Negatywne opinie mają związek z faktem, że badania psychologiczne są w procesie rekrutacji do służb mundurowych etapem, na którym odrzucany jest największy odsetek kandydatów.

Warty podkreślenia jest fakt, że z dorobku wieloletniej praktyki jednostek rekrutacyjnych służb mundurowych coraz częściej korzystają prywatne przedsiębiorstwa i korporacje, które współcześnie zatrudniają psychologów zarówno w procesie rekrutacji – do oceny przydatności kandydatów do pracy na danym stanowisku – jak i w celu udzielenia wsparcia i zwiększenia motywacji do osiągnięcia coraz wyższych celów przez swoich pracowników.

1.2. Wsparcie psychologiczne funkcjonariuszy

Służby mundurowe, których podstawowym celem jest praca na rzecz bezpieczeństwa państwa i obywateli, posiadają w systemie prawnym szczególny zakres praw i obowiązków. Wyjątkowo trudne zadania z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom, do jakich przeznaczeni są funkcjonariusze, związane są często z narażaniem własnego zdrowia i życia. Podejmowanie wszelkiego rodzaju działań interwencyjnych może oddziaływać negatywnie na stan psychiczny członków służb i ich stabilność emocjonalną. Traumatyczne przeżycia mające miejsce w czasie służby wymagają często specjalistycznej pomocy, której udzielanie jest obowiązkiem psychologów zatrudnionych w strukturach formacji mundurowych.

Zakres obowiązków spoczywających na psychologach zatrudnionych w celu udzielania wsparcia funkcjonariuszom jest bardzo szeroki. Ich podstawowym zadaniem, prowadzonym w sposób ciągły, jest profilaktyka psychologiczna. Poprzez zajęcia edukacyjne, prowadzenie spotkań i warsztatów (m.in. z zakresu zapobiegania uzależnieniom, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania problemów, komunikacji) wskazuje się możliwości działania w przypadku narażenia na nadmierny wpływ czynników negatywnych. Ważnym aspektem takich zajęć jest wskazanie osobom narażonym na sytuacje trudne niepożądanych symptomów, których wystąpienie może oznaczać konieczność skorzystania ze specjalistycznej pomocy. Pozwala to na wczesne wykrycie problemów i znalezienie prawidłowego sposobu ich rozwiązania⁷.

Kolejnym istotnym aspektem jest udzielanie tzw. „pierwszej pomocy psychologicznej” funkcjonariuszom, którzy w wyniku prowadzonych działań zostali narażeni na sytuację oddziałującą negatywnie na ich stan psychiczny. Powodem rozpoczęcia pracy z psychologiem jest potencjalne lub rzeczywiste naruszenie stabilności emocjonalnej człowieka, do którego dojść może w wyniku takich zdarzeń, jak:

- kontakt ze śmiercią człowieka;
- udział w zdarzeniu o charakterze samobójczym, lub próba jego popełnienia;
- użycie broni przez funkcjonariusza;
- przeżycie traumatyczne, szczególnie zagrożenie życia lub zdrowia naruszające równowagę psychiczną;
- nadużywanie alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych;
- ujawnienie jakiegokolwiek formy stosowania przemocy (zarówno przemoc w rodzinie, jak i w służbie);

---

⁷ Szczególną rolę w tym obszarze odgrywają zatrudniani w służbach mundurowych psychoprofilaktycy.

- wystąpienie sytuacji konfliktowej⁸.

W przypadku zaistnienia wymienionego powyżej zdarzenia z funkcjonariuszem biorącym udział w działaniach obligatoryjnie kontaktuje się psycholog. Celem przeprowadzanej rozmowy jest zdiagnozowanie ewentualnych negatywnych konsekwencji dla stanu psychicznego, a w razie konieczności zaproponowanie przeprowadzenia debriefingu psychologicznego. Psychologowie pracujący w strukturach służb mundurowych mogą prowadzić psychoterapię zarówno na wniosek osoby zainteresowanej, jak i na polecenie jego bezpośredniego przełożonego (za zgodą funkcjonariusza).

Postrzeżenie korzystania z pomocy psychologicznej przez członków służb zmieniło się na przestrzeni ostatnich lat. Utrwalany w kulturze (przede wszystkim w literaturze i kinematografii) wizerunek funkcjonariusza potrafiącego samodzielnie pracować i radzić sobie z sytuacjami trudnymi, wpłynął negatywnie na percepcję korzystania z pomocy psychologicznej przez członków służb. Osoba udająca się na konsultację stygmatyzowana była często jako nieradząca sobie z powierzonymi jej obowiązkami, nienadająca się do służby. Ważną rolę w tej kwestii odgrywa działalność edukacyjna, której celem jest wskazanie pozytywnych aspektów psychologii jako narzędzia wspomagającego pracę służb. Działania te ukierunkowane są na uświadomienie funkcjonariuszom, że odpowiednie wsparcie psychologiczne pozwala na zapobieganie zjawiskom negatywnym, na jakie są oni narażeni (uzależnienia, samobójstwa, akty przemocy domowej) i wpływa pozytywnie na ich kondycję psychiczną zarówno w życiu prywatnym, jak i efektywność w miejscu pracy. Tym samym praca psychologów przyczynia się do zwiększenia skuteczności działania służb mundurowych.

2. PSYCHOLOGIA STOSOWANA W DZIAŁALNOŚCI USTAWOWEJ SŁUŻB

Aby podkreślić szerokie możliwości zastosowania psychologii jako narzędzia, którym mogą posłużyć się służby mundurowe w wykonywaniu przewidzianych ustawowo zadań, niezbędne jest przeprowadzenie analizy regulujące te kwestie aktów prawnych i dokumentów doktrynalnych resortów spraw wewnętrznych oraz obrony narodowej. Jednoznacznie wynika z nich, że aktywne działania psychologiczne są dopuszczalne i zgodne z prawem, co pozwoliło na tworzenie mechanizmów użycia metod psychologicznych do wykonywania działań na rzecz bezpieczeństwa. Warto nadmienić, że działania z zakresu psychologii stosowanej nie mogą być podejmowane przez zatrudnionych przez służby psychologów cywilnych, lecz jedynie przez odpowiednio wykwalifikowanych funkcjonariuszy.

Narzędzia psychologiczne stosowane przez służby odgrywają istotną rolę w procesie pozyskiwania informacji mających kluczowe znaczenie dla prowadzonych czynności. Informacje te mogą dotyczyć zarówno osób będących przedmiotem działania psychologa, jak i osób trzecich, miejsc lub sytuacji, w których się ona znalazła.

W dalszej części artykułu zaprezentowano wybrane możliwości wykorzystania pracy psychologów w ustawowej działalności Policji, Służby Więziennej oraz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

2.1. Możliwości zastosowania psychologii w Policji

Policja, jako formacja przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, prowadzi działania o charakterze operacyjno-rozpoznawczym oraz dochodze-

⁸ Zarządzenie nr 53 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 października 2014 r. w sprawie metod i form wykonywania niektórych służbowych zadań przez psychologów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji.

niowo-śledczym, których istotnym elementem jest umiejętność pozyskiwania, analizy i wykorzystywania posiadanych informacji w celu wyjaśnienia popełnionych czynów⁹. Niejednokrotnie złożoność prowadzonych postępowań powoduje konieczność wdrożenia zaawansowanych metod, pozwalających na wykrycie przyczyn i sprawców przestępstw.

„Psychologia policyjna stosowana”, jako najmłodsza z trzech¹⁰ specjalizacji, w ramach których pracują psychologowie policyjni, ma za zadanie wspomaganie procesu wykrywczego. Działania te realizowane są poprzez:

- dokonywanie psychologicznej analizy materiałów operacyjnych i procesowych;
- udział w opracowaniu taktyki czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych;
- sporządzanie profili psychologicznych nieznanymi sprawców przestępstw i rysopisów psychologicznych figurantów;
- wspomaganie realizacji czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo-śledczych¹¹.

Analiza materiałów operacyjnych i procesowych przez wykwalifikowanych psychologów pozwala na rozpoznanie zaistniałych mechanizmów psychologicznych, mogących mieć wpływ na dokonane przez sprawcę czyny. Psycholog zapoznający się ze zdobytą w toku postępowania dokumentacją ma możliwość wytypowania cech sprawcy, co może prowadzić do zawężenia zakresu prowadzonych poszukiwań¹². Może także być głosem doradczym w zakresie taktyki prowadzonych czynności; np. przedstawiać propozycje sposobu prowadzenia przesłuchania, który skłaniałby osobę zatrzymaną do złożenia zeznań. Jest to możliwe poprzez analizę osobowości sprawcy i wyartykułowanie jego cech szczególnych, czynników, na które jest podatny lub wrażliwy, a także potencjalnych mocnych i słabych stron. Materiał będący efektem pracy psychologa jest nieocenionym wsparciem dla prowadzących czynności śledcze.

Funkcjonariusze pracujący w specjalności psychologii policyjnej stosowanej mogą brać udział we wszystkich obszarach zadaniowych zawartych w Ustawie o Policji. Zastosowanie wiedzy psychologicznej uznaje się za szczególnie zasadne w przypadku prowadzenia postępowań w sprawach zaginięć, przestępstw noszących znamiona powtarzalności (takich, jak seryjne zabójstwa lub gwałty), przestępstw popełnianych ze szczególnym okrucieństwem oraz w sprawach, w których wyczerpane zostały standardowe możliwości działania.

Warunkiem, którego spełnienie jest podstawowym elementem pracy policyjnych psychologów, jest posiadanie jak największej ilości informacji na temat sprawcy oraz zdarzenia. Z pozoru nieistotne, drugorzędne fakty, mogą mieć niebagatelny wpływ na stworzenie portretu psychologicznego osoby dokonującej czynu zabronionego, którego posiadanie jest cenną wskazówką w procesie wykrywania sprawców.

Istotnym aspektem pracy Policji jest wykorzystywanie i pozyskiwanie poufnych osobowych źródeł informacji. Długotrwały proces nawiązywania współpracy z osobą udzielającą informacji wymaga odpowiedniego przygotowania do rozpoczęcia kontaktu. Policyjny psycholog po przeprowadzeniu czynności analitycznych, tworząc portret psychologiczny figuranta, może wspomóc funkcjonariuszy w planowaniu i realizacji rozmo-

⁹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2015 poz. 355).

¹⁰ Obok „Opieki psychologicznej i psychoedukacji” oraz „Psychologii zarządzania zasobami ludzkimi”.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie trybu i warunków ustalania zdolności fizycznej i psychicznej policjantów do służby na określonych stanowiskach lub w określonych komórkach organizacyjnych jednostek Policji (Dz.U. 2007 nr 62 poz. 423).

¹² Mowa wtedy o procesie profilowania sprawcy przestępstwa.

wy werbunkowej. Dokonuje tego poprzez wskazanie motywacji i potencjalnych warunków, na jakich możliwa będzie współpraca „źródła” z Policją.

Włączenie psychologów policyjnych do działań z zakresu wykrywania przestępstw i ich sprawców, pozwala na zdobycie informacji, których uzyskanie nie byłoby możliwe bez dysponowania szczegółową wiedzą na temat mechanizmów funkcjonowania ludzkiego umysłu. Znacznie rozszerza się przez to zakres instrumentów, którymi posługiwać się może Policja w celu realizacji swych ustawowych działań.

2.2. Możliwości zastosowania psychologii w Służbie Więziennej

Zadania Służby Więziennej zawarte w Ustawie z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej nakładają na organy wymiaru sprawiedliwości organizację systemu penitencjarnego, który powinien spełniać dwie podstawowe funkcje: zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu, poprzez izolację osób zagrażających porządkowi prawnemu państwa oraz stworzenie osadzonym humanitarnych warunków do bezpiecznego odbywania kary pozbawienia wolności¹³. Istotną częścią działań podejmowanych w stosunku do osób przebywających w zakładach karnych jest prowadzenie oddziaływania resocjalizacyjnego. Jego celem jest zapobieganie dalszej demoralizacji osadzonych i przygotowanie ich do życia społecznego po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności.

Psychologowie pracujący w strukturach Służby Więziennej wykonują zadania z zakresu:

- diagnostyki;
- oddziaływania resocjalizacyjnego;
- oddziaływania terapeutycznego;
- koordynacji działań penitencjarnych i postpenitencjarnych¹⁴.

Pierwszą czynnością podejmowaną przez psychologa w stosunku do osoby skazanej jest zakwalifikowanie go do odbywania kary w odpowiednim rodzaju i typie zakładu karnego. Odpowiednia selekcja spełnia dwie funkcje: chroni osadzonego przed negatywnym wpływem czynników zewnętrznych oraz stwarza warunki sprzyjające indywidualnemu postępowaniu resocjalizacyjnemu¹⁵. Dokonywana jest na podstawie badania osobopoznawczego, które polega na przeprowadzeniu:

- wywiadu ze skazanym;
- rozmowy ze skazanym;
- obserwacji zachowań skazanego;
- analizie dokumentów dotyczących skazanego;
- rozmowy i korespondencji z rodziną i innymi osobami bliskimi skazanemu;
- zapoznawaniu się z treścią korespondencji skazanego, jeżeli podlega ona nadzorowi lub cenzurze¹⁶.

Przeprowadzenie skutecznych działań psychologicznych umożliwia ustalenie przyczyn, zakresu i charakterystyki niedostosowania społecznego osoby osadzonej. Pozwala także na wdrożenie odpowiednich środków poprawczych do systemu odbywania kary. W przypadku zdiagnozowania u osoby przebywającej w zakładzie karnym zaburzeń psychicznych wpływających na jej funkcjonowanie w społeczeństwie – szczególnie gdy psycholog stwierdzi u osadzonego skłonności do zachowań suicydalnych (samobójczych)

¹³ Por. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. 2010 nr 79 poz. 523 z późn. zm.).

¹⁴ Na podst. Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych. (Dz.U. 2013 poz. 1067).

¹⁵ Na podst. Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy. (Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557 z późn. zm.).

¹⁶ *Ibidem*.

– podejmuje się w stosunku do niego działania terapeutyczne (w tym leczenie psychiatryczne).

Psychologowie będący funkcjonariuszami Służby Więziennej prowadzą działania z zakresu organizacji reżimu placówek penitencjarnych. Wyjaśniają problemy psychologiczne występujące zarówno przed, jak i w trakcie odbywania kary przez osadzonych. Praca psychologów ma wpływ nie tylko na funkcjonowanie zakładów karnych. Efektywność działań prowadzonych w zakresie przygotowania więźniów do wyjścia na wolność oddziałuje także na bezpieczeństwo i porządek publiczny.

2.3. Możliwości zastosowania psychologii w Siłach Zbrojnych RP

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, których konstytucyjnym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa, odgrywają istotną rolę w przeciwdziałaniu zarówno zagrożeniom militarnym, jak i niemilitarnym. Aktywność Polski w kreowaniu globalnego środowiska bezpieczeństwa sprawia, że żołnierze uczestniczą w działaniach bojowych poza granicami kraju. Wiąże się to z ryzykiem udziału w sytuacjach traumatycznych, powodujących długotrwałe konsekwencje psychologiczne. Dlatego też niezbędne jest zatrudnianie przez Siły Zbrojne RP wykwalifikowanych specjalistów z zakresu psychologii, pracujących zarówno w kraju, jak i w miejscach stacjonowania żołnierzy – na misjach zagranicznych. Oprócz pracy na rzecz zdrowia psychicznego i bezpieczeństwa osobistego żołnierzy, zadania psychologów w Siłach Zbrojnych RP mogą obejmować również inne obszary aktywności.

Uwarunkowania współczesnego pola walki wymuszają na siłach zbrojnych posiadanie umiejętności działań kompleksowych, łączących w sobie różnorodne środki oddziaływania na przeciwnika. Wśród nich istotną rolę odgrywają środki walki informacyjnej.

Działania psychologiczne to *zespół planowych przedsięwzięć, realizowanych w czasie pokoju, kryzysu i wojny, skierowanych do wrogich, przyjaznych lub neutralnych odbiorców, wpływających na ich postawy i zachowania, z zamiarem osiągnięcia pożądanego z punktu widzenia prowadzącego, celów politycznych i wojskowych*¹⁷. Są one dopuszczalne z punktu widzenia prawa międzynarodowego, w tym prawa konfliktów zbrojnych. Mogą być prowadzone zarówno na polu walki, jak i w operacjach wsparcia pokoju. Oddziaływania informacyjne (tzw. działania propagandowe) są środkiem wspierającym inne komponenty Sił Zbrojnych RP. Ich użycie może być zarządzone m.in. w celu:

- osłabienia morale przeciwnika (obiektu oddziaływania) oraz obniżania jego możliwości i zdolności bojowych;
- wzmacniania postaw przyjaznych (utrwalania postaw neutralnych) grup i środowisk bezpośrednio niezaangażowanych w konflikt;
- pozyskiwania poparcia oraz współpracy ze strony środowisk niezdecydowanych i neutralnych;
- zbierania, gromadzenia, analizowania, przetwarzania oraz rozpowszechniania niezbędnych danych o przeciwniku i obszarze działań;
- reagowania na działania psychologiczne przeciwnika¹⁸.

Działania psychologiczne mogą być prowadzone zarówno w sposób bezpośredni, poprzez akcje informacyjne, kolportaż ulotek (również z zastosowaniem pocisków agitacyjnych), jak i pośrednio – z wykorzystaniem środków masowego przekazu, m.in. poprzez wygłaszanie komunikatów radiowych. Zastosowanie działań psychologicznych w stosunku do przeciwnika musi odbywać się z poszanowaniem praw człowieka, może

¹⁷ *Operacje Psychologiczne DD/3.10.1 (A) – Szt. Gen. 1627/2010*, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Warszawa 2010.

¹⁸ *Ibidem*.

być prowadzone jedynie z wykorzystaniem informacji autentycznych oraz nie może być anonimowe – wszelkie materiały muszą pozwalać na identyfikację nadawcy komunikatu. Prowadzenie działań psychologicznych w Siłach Zbrojnych RP jest domeną powstałej w 2002 roku Centralnej Grupy Działań Psychologicznych, która brała czynny udział w operacjach przeprowadzanych m.in. podczas misji w Afganistanie i Iraku.

PODSUMOWANIE

Psychologia, jako jedna z nauk o człowieku, posiada szeroki zakres zastosowania w polskich formacjach mundurowych. Stale rozszerza się *spectrum* wykorzystania jej dorobku w funkcjonowaniu służb. Możliwość poznania osobowości człowieka w procesie rekrutacji oraz przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa personalnego funkcjonariuszy służb stojących na straży bezpieczeństwa jest kluczowym elementem wpływającym na efektywność ich pracy.

Stosowanie badań psychologicznych w działalności ustawowej formacji mundurowych rozszerza możliwości ich funkcjonowania, szczególnie w zakresie pozyskiwania, analizy i wykorzystywania posiadanych informacji. Może jednak budzić kontrowersje na temat opresyjności służb i łamania przez nie praw człowieka, dlatego też niezbędne są precyzyjne regulacje prawne, zapobiegające możliwościom dowolnej interpretacji aktów normatywnych w tym zakresie.

Analiza wykorzystywania dorobku nauk psychologicznych w polskich formacjach mundurowych pozwala jednoznacznie stwierdzić, że psychologia przyczynia się do zwiększania zdolności ich działania, przez co umacnia się całość systemu bezpieczeństwa narodowego.

BIBLIOGRAFIA

1. Doktryna *Operacje Psychologiczne DD/3.10.1 (A) – Szt. Gen. 1627/2010*, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Warszawa 2010.
2. Niewiadomska I., *Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
3. Paździor M., Szmulik B. (red.), *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2012.
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, Dz.U. 2013 poz. 1067.
5. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie trybu i warunków ustalania zdolności fizycznej i psychicznej policjantów do służby na określonych stanowiskach lub w określonych komórkach organizacyjnych jednostek Policji, Dz.U. 2007 nr 62 poz. 423.
6. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 2015 poz. 355.
7. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557 z późn. zm.
8. Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. 2010 nr 79 poz. 523 z późn. zm.
9. Zarządzenie nr 1 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 kwietnia 2007 r. w sprawie przeprowadzenia w Policji badań psychofizjologicznych, psychologicznych oraz testu sprawności fizycznej, o których mowa w art. 35a ustawy o Policji.
10. Zarządzenie nr 53 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 października 2014 r. w sprawie metod i form wykonywania niektórych służbowych zadań przez psychologów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji.
11. Zimbardo P., Ruch F., *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN THE FUNCTIONING OF UNIFORMED SERVICES

Abstract: *The article presents a possible use of psychological means in security affairs. It describes main areas of psychologists' work in Polish uniformed services. In conclusions, the author demonstrates the various practical use of psychology in the statutory activity of national security institutions, with particular regard to police, prison service and armed forces in Poland.*

Keywords: *applied psychology, uniformed services, personal safety*